Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página 3

Clarice Lispector

A prop del cor salvatge

Traduït per
Josep Domènech Ponsatí

CLUB EDITOR
BARCELONA

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página 5

Estava sol. Ningú no l'observava, era feliç i es trobava a prop del salvatge cor de la vida.

JAMES JOYCE

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página 5

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página 7

PRIMERA PART

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página 5

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página 9

EL PARE...

La màquina del papa feia tac-tac, tac-tac... El rellotge ha sonat sense fer gaire fressa. El silenci s'ha arrossegat fent zzzzzz. ¿Què deia l'armari? Roba, roba, roba. No, no. Entre el rellotge, la màquina i el silenci hi havia una orella parada, grossa, de color rosa i morta. Els tres sons estaven connectats per la llum del dia i per la remor de les fulles de l'arbre, que es refregaven, radiants, les unes amb les altres.

Acostant el front al vidre brillant i fred, mirava el pati del veí, el gran món de les gallines que no-sabien-que-es-moririen. I podia sentir, com si es trobés a tocar del seu nas, la terra calenta, trepitjada, ben flairosa i resseca, on sabia perfectament, perquè ho sabia, que algun cuc de terra es trauria la mandra abans de ser menjat per la gallina que serviria d'àpat a la gent.

Hi ha hagut un gran moment, aturat, sense res a dins. Ha obert uns ulls com taronges, a l'aguait. No ha aparegut res. Blanc. Però de cop i volta, amb una esgarrifança, han donat corda al dia i tot ha tornat a rutllar: la màquina que trota, la cigarreta del pare que treu fum, el silenci, les fulles, els po-

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página 10

llastres plomats, la claror, les coses que reviuen plenes de pressa, com una tetera que bull. Només faltava el tic-tac del rellotge, que feia tant de goig. Ha tancat els ulls, ha fet veure que el sentia i, al compàs de la música inexistent i ritmada, s'ha posat de puntetes. Ha fet tres passes molt lleugeres de dansa, alades.

Aleshores, de sobte, s'ho ha mirat tot amb contrarietat, com si s'hagués atipat massa menjant aquell catxofino. "Ai, ai, ai...", ha gemegat en veu baixa, cansada, i tot seguit ha pensat: ¿què passarà ara, ara, ara? I mai, en la micoia de temps que estava a punt d'arribar, no passava res si ella continuava esperant el que estava a punt de passar, ¿m'entens? Ha allunyat aquest pensament tan enrevessat fixant-se en un moviment dels peus descalços al terra polsegós de fusta. S'ha fregat els peus mentre mirava de reüll el pare, esperant la seva mirada impacient i nerviosa. De tota manera, no ha aparegut res. Res de res. És difícil aspirar les persones com si fossis una aspiradora.

—Papa, m'acabo d'inventar una poesia.

—¿Com se diu?

—"El sol i jo." —No ha trigat gaire a recitar-la:— "Les gallines que són al pati ja s'han menjat dos cucs, però no ho he vist."

—¿Ah, sí? ¿I què hi teniu a veure, el sol i tu, amb la poesia?

Ella se'l va mirar un segon. No l'havia pas entès ben gota...

—El sol és a sobre dels cucs, papa, i jo he fet la poesia i no he vist els cucs... —Pausa.— Puc inventar-ne una altra ara mateix: "Ei, sol, vine a jugar amb mi." O una altra de més

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página

llarga: "He vist un núvol petit / pobre cuc / em sembla que ell no l'ha vist."

—Molt maques, molt maques. ¿Com es fa una poesia tan maca?

—No és difícil, només l'has d'anar dient.

Ja havia vestit la nina i després li havia tret la roba, se l'havia imaginat anant a una festa, on brillava entre totes les altres filles. Un cotxe de color blau travessava el cos de l'Arlete i la matava. Després venia la fada i la filla tornava a viure. La filla, la fada, el cotxe de color blau no eren res més que la Joana. En cas contrari, la broma no faria gens de gràcia. Sempre trobava una manera de posar-se en el paper principal, justament quan els esdeveniments il·luminaven alguna figura. Treballava amb la cara seriosa, en silenci, els braços pengim-penjam. No necessitava acostar-se a l'Arlete per poder jugar amb ella. Fins i tot de lluny posseïa les coses.

Es divertia amb els cartronets. Se'ls mirava un moment i cadascun era un alumne. La Joana era la professora. Un de bo i un altre de dolent. Sí, sí, ¿i què? ¿I ara, i ara, i ara? I no apareixia mai res si ella... prou.

Va inventar-se un homenet de la mida del dit índex, amb pantalons llargs i corbata de llacet. Se'l posava a la butxaca de l'uniforme de l'escola. L'homenet era una perla, una perla de corbata, tenia la veu gruixuda i deia des de dins de la butxaca: "Majestat Joana, ¿em podeu escoltar un minut, podeu interrompre només un minut els vostres afers?" I tot seguit declarava: "Soc el vostre servent, princesa. Faré tot el que em maneu."

—Papa, ¿què faig?

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página

—Ves a estudiar.

—Ja he estudiat.

—Ves a jugar.

—Ja he jugat.

—Doncs no emprenyis.

Va girar com una baldufa i es va aturar de cop. Tot seguit va mirar sense curiositat les parets i el sostre, que rodaven i es desintegraven. Va anar de puntetes trepitjant només les fustes de color fosc. Va tancar els ulls i, amb les mans esteses, va caminar fins a trobar un moble. Entre els objectes i ella hi havia alguna cosa, però quan l'agafava amb la mà, com si agafés una mosca, i volia veure què era (fins i tot vigilant que res no se li escapés), només trobava la seva pròpia mà, rosa i decebuda. Sí, ja ho sé, ja ho sé: l'aire! Però això no servia de res, això no ho explicava. Aquest era un dels seus secrets. No ho explicaria mai a ningú. Ni tan sols al seu pare, que no podia agafar "la cosa". Tot el que tenia més valor no ho podia explicar. Només parlava de ximpleries, amb la gent. Quan deia alguns secrets a la Rute, per exemple, després s'empipava amb ella. Valia més callar. A més a més, si li feia mal alguna cosa i, mentre sentia les punxades, mirava les manetes del rellotge, veia que els minuts del rellotge anaven passant i el dolor continuava. O bé, quan no li feia mal res, si es quedava mirant fixament el rellotge, tot el que no sentia era més gran que els minuts que anaven passant. Ara bé, quan sentia alegria o ràbia, corria cap al rellotge i observava els segons inútilment.

Va anar fins a la finestra, va dibuixar una creu a l'ampit i va escopir cap a fora en línia recta. Si escopia un cop més

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página

(només ho podia fer a la nit), no es produiria el desastre i Déu seria tan amic seu, però tan amic, que... ¿que què?

—Papa, ¿què faig?

—Ja t'ho he dit: ves a jugar i deixa'm tranquil!

—Però ja he jugat, t'ho juro.

El papa va riure:

—Però si això de jugar no s'acaba mai...

—Sí que s'acaba.

—Inventa't un altre joc.

—No vull jugar ni estudiar.

—¿Doncs què vols fer?

La Joana s'ho va rumiar un momentet:

—Res del que ja sé...

—¿Vols volar? —li pregunta, distret, el papa.

—No —contesta la Joana. Pausa—. ¿Què faig?

Aquest cop el papa crida amb veu de tro:

—Doncs venta cops de cap a la paret!

Ella s'allunya mentre es fa una trena als cabells llisos. Mai, mai, mai, sí, sí, canta fluixet. No fa gaires dies que ha après a fer-se trenes. Es dirigeix cap a la taula dels llibres, hi juga mirant-se'ls a distància. Mestressa de casa, marit, fills. El verd és home, el blanc és dona, el vermell pot ser el fill o la filla. ¿"Mai" és home o dona? ¿Per què "mai" no és fill ni filla? ¿I "sí"? Oh, hi havia moltes coses del tot impossibles. Ens podíem quedar tota la tarda pensant. Per exemple: ¿qui és que va dir per primera vegada això: mai?

El papa acaba la feina i se la troba asseguda plorant.

—¿Però què et passa, filleta meva? —L'agafa a coll, li mira sense sorpresa la cara calentona i trista.— ¿Què et passa?

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página 14

—No tinc res a fer.

Mai, mai, sí, sí. Tot era com el soroll del tramvia abans d'agafar el son, fins que sentíem una mica de por i ens acabàvem adormint. La boca de la màquina s'havia tancat com una boca de vella, però tot plegat li encongia el cor com el soroll del tramvia. La diferència és que ella no s'adormiria pas. Era l'abraçada del seu pare. Ell medita durant uns segons. Però ningú no pot fer res pels altres, cadascú s'ha d'espavilar per si sol. La nena està deixada de la mà de Déu, i és tan escanyolida i precoç... Esbufega i branda el cap un moment. Un ouet, això mateix, un ouet viu. ¿Què se'n farà, de la Joana?

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página

EL DIA DE LA JOANA

La certesa que soc una mala pècora, pensava la Joana.

¿Què era, doncs, aquella sensació de força continguda, a punt de rebentar en violència, aquelles ganes de fer-la servir sense pensar, de totes passades, amb la seguretat irreflexiva d'una bèstia? ¿No era només en el mal que la gent podia respirar sense por, acceptant l'aire i els pulmons? Ni tan sols el plaer em pot donar tant de plaer com el mal, pensava ella amb sorpresa. Sentia dintre seu un animal perfecte, ple d'inconseqüències, d'egoisme i vitalitat.

Va pensar en el seu marit, que probablement no la reconeixeria amb aquestes idees al cap. Va intentar recordar la figura de l'Otávio. Tan bon punt veia que ell sortia de casa, ella es transformava, es concentrava en si mateixa i, com si només hagués estat interrompuda per ell, continuava vivint a poc a poc el fil de la infantesa, l'oblidava i es movia per les estances profundament sola. Del barri en silenci, de les cases allunyades, no li arribava cap fressa. I, un cop lliure, ni ella mateixa sabia què coi pensava.

Sí, ella sentia dintre seu un animal perfecte. La fastiguejava haver-lo d'alliberar un dia, aquest animal. Potser temia la

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página

falta d'estètica. O sospitava alguna revelació... No, no —es repetia—, no s'ha de tenir por de crear. En el fons del fons l'animal probablement la fastiguejava perquè ella duia a dintre el desig d'agradar i de ser estimada per algú poderós com la seva tia morta. Per poder, tot seguit, trepitjar-la, repudiar-la sense contemplacions. Perquè la frase més encertada, sempre encara la més recent, era: la bondat em fa venir ganes de vomitar. La bondat era tèbia i lleugera, feia olor de carn crua guardada durant molt de temps. Sense, però, que es podrís del tot. L'airejaven de tant en tant, la condimentaven una mica, prou per conservar-la com un tros de carn tèbia i quieta.

Un dia, abans de casar-se, quan la seva tia encara vivia, va veure un home golafre menjant. Es va fixar en els seus ulls esbatanats, brillants i estúpids, intentant assaborir el menjar amb tota la satisfacció possible. I les mans, les mans. Una enforquillava un tros de carn sangonosa, no pas tèbia ni quieta, sinó vivíssima, irònica, immoral; l'altra, crispada, unglava nerviosament les estovalles amb l'ànsia de fer una altra queixalada. Les cames sota la taula seguien el compàs d'una música inaudible, la música del diable, de pura i irrefrenable violència. La ferocitat, la riquesa del seu color... Amb els llavis i la base del nas pintats de vermell, pàl·lida i blavosa sota uns ulls pitius. La Joana es va esgarrifar davant del seu pobre cafè. Però després no va saber si havia sigut per repugnància o bé per fascinació i voluptuositat. Segurament per totes dues coses. Sabia que l'home era una força. No se sentia capaç de menjar com ell: era sòbria per naturalesa, però el fet de veure'l l'havia deixat ben trasbalsada. També l'emocionava

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página

llegir les històries terribles dels drames, on la maldat era freda i intensa com un bany de gel. Com si veiés algú bevent aigua i descobrís que tenia set, una set profunda i antiga. Potser només era falta de vida: vivia menys del que podia, i imaginava que la seva set demanava inundacions. Potser només uns quants glops... Ah, aquí tens una lliçó, aquí tens una lliçó, hauria dit la seva tia: no anar mai endavant, no robar mai abans de saber si el que vols robar es troba honestament reservat per a tu en algun lloc. ¿O no? Robar ho torna tot més valuós. El gust del mal: mastegar vermell, empassar-se foc dolcenc.

No acusar-me. Buscar la base de l'egoisme: tot el que no soc no em pot interessar, hi ha una impossibilitat de ser més del que som. Amb tot, jo em transcendeixo fins i tot sense necessitat de deliri, soc més del que soc gairebé sempre. Tinc un cos i tot el que faig és una continuació del meu inici. Si la civilització dels maies no m'interessa és perquè no tinc res dintre meu que es pugui unir als seus baixos relleus. Accepto tot el que ve de mi, perquè no en conec les causes i pot ser que trepitgi l'essencial sense adonar-me'n. I aquesta és la meva humilitat més gran, deia ella.

El pitjor és que ella podia esborrar tot el que havia pensat. Els seus pensaments eren, un cop dreçats, estàtues al jardí, i ella passava pel jardí mirant i seguint el seu camí.

Aquell dia estava alegre i feia goig. També tenia dècimes de febre. ¿Per què aquest romanticisme: dècimes de febre? La veritat és que sí que en tinc: ulls brillants, aquesta força i aquesta feblesa, batecs accelerats del cor. Quan la brisa suau, la brisa d'estiu, li acariciava el cos, aquest s'esgarrifava de

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página

fred i calor de dalt a baix. I aleshores ella pensava molt ràpidament, sense poder parar d'inventar. És perquè —reflexionava— encara soc molt jove i sempre que em toquen o no em toquen sento alguna cosa. Pensar ara, per exemple, en rierols rossos. Precisament perquè no hi ha rierols rossos, ¿ho entens? Fugim així. Sí, però els revestiments daurats del sol, rossos en certa manera... Això vol dir que en realitat no ho he imaginat. Sempre la mateixa caiguda: ni el mal ni la imaginació. En el primer, en el centre final, la sensació simple i sense adjectius, tan rodonenca com una pedra que rodola. En la imaginació, que només ella té la força del mal, només la visió ampliada i transformada; a sota, la veritat impassible. Mentim i caiem en la veritat. Fins i tot en la realitat, quan triava, alegre, nous camins, després els reconeixia. Ser lliure era, al cap i a la fi, seguir-se, i aquí tenim, un cop més, el camí traçat. Ella només podia veure el que ja posseïa dintre seu. Perdut, doncs, el plaer d'imaginar. ¿I el dia que vaig plorar? També hi havia un cert desig de mentir. Estudiava matemàtiques i de sobte vaig sentir la impossibilitat tremenda i freda del miracle. Miro per aquesta finestra i l'única veritat, la veritat que no li podria dir a aquell home, si l'abordés, i no fugís de mi, l'única veritat és que visc. Sincerament, visc. ¿Qui soc? Bé, això ja és excessiu. Recordo un estudi cromàtic de Bach i perdo la intel·ligència. Ell és fred i pur com el gel. Tot i així, s'hi pot dormir a sobre. Perdo la consciència, però tant és: trobo la serenitat més gran en l'al·lucinació. És curiós com no sé dir qui soc. És a dir, ho sé perfectament, però no ho puc dir. Sobretot tinc por de dir-ho, perquè en el moment en què intento parlar no tan sols no expresso el que sento, sinó

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página

que el que sento es transforma lentament en el que dic. O, com a mínim, el que em fa reaccionar no és el que sento sinó el que dic. Sento qui soc, i la impressió es troba allotjada a la part alta del cervell, als llavis (sobretot a la llengua), a la superfície dels braços, i també corrent a dins, ben endins del meu cos, però a on, a on realment, no ho sé dir. El gust és de cendra, una mica vermellós, als trossos vells un xic blavós, i es mou com si fos gelatina, a poc a poc. De vegades es torna agut, xoca amb mi i em fa mal. Molt bé, ara he de pensar en un cel blau, per exemple. Però sobretot d'on ve aquesta certesa d'estar vivint. No, no em trobo bé. Perquè ningú no es fa aquestes preguntes i jo... Però resulta que només cal silenciar per veure-hi, per sota de totes les realitats, l'única irreductible, la de l'existència. I per sota de tots els dubtes —l'estudi cromàtic— sé que tot és perfecte, perquè ha seguit d'escala a escala el camí fatal amb relació a si mateix. Res no escapa de la perfecció de les coses: aquesta és la història de tot plegat. Però això no explica per què m'emociono quan l'Otávio estossega i es posa la mà al pit, així. O, si no, quan fuma i la cendra li cau al bigoti, sense que se n'adoni. Ah, aleshores el que sento és pietat. La pietat és la meva manera d'estimar. D'odiar i de comunicar-me. És el que em sosté contra el món: així com hi ha gent que viu pel desig, n'hi ha que ho fan per la por. Pietat per les coses que passen sense que jo me n'adoni. Però estic cansada, tot i la meva alegria d'avui, una alegria que no se sap d'on ve, igual que la d'una matinada d'estiu. Estic cansada, ara agudament! Plorem junts, fluixet. Per haver patit i continuar com si res. El dolor cansat dins una llàgrima simplificada. Però ara ja és

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página 20

ganes de poesia, ho confesso. Dormim agafats de la mà. El món rodola i en algun lloc hi ha coses que no conec. Dormim sobre Déu i el misteri, com un vaixell immòbil i fràgil que sura sobre el mar: això és el son.

¿Per què ella estava tan ardent i lleugera, com l'aire que ve del fogó que es destapa?

El dia havia sigut igual que els altres, i potser per això arribava l'escreix de vida. S'havia despertat plena de la llum del dia, envaïda. Encara al llit, havia pensat en sorra, mar, beure aigua de mar a la casa de la tia morta. I sentir, sobretot sentir. Va esperar uns quants segons sobre el llit, i com que no va passar res va viure un dia normal i corrent. Encara no s'havia desempallegat del desig-poder-miracle que tenia des de petita. La fórmula s'havia aplicat moltes vegades: sentir la cosa sense posseir-la. Només calia que tot li fes costat, la deixés lleugera i pura, a punt per rebre la imaginació. Difícil com volar i sense cap suport als peus rebre als braços una cosa extremament preciosa, com per exemple una criatura. Només en un moment donat del joc deixava de tenir la sensació que mentia, i li feia por no estar present en tots els seus pensaments. Va voler el mar i va sentir els llençols del llit. El dia va fer el seu curs i la va deixar endarrere, tota sola.

Encara ajaguda, s'havia quedat en silenci, gairebé sense pensar (cosa que ja li passava de vegades). Observava ràpidament la casa plena de sol, a aquella hora, els vidres altius i brillants com si fossin la pròpia llum. L'Otávio havia sortit. No hi havia ningú a casa. I de tal manera ningú a dintre de si mateixa que, si volgués, pogués tenir els pensaments més desconnectats de la realitat. Si jo em veiés allà a la Terra de

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página 21

les estrelles, només tindria la sensació de mi mateixa. No era de nit, no hi havia estrelles, era impossible observar-se a aquesta distància. Distreta, es va recordar aleshores d'algú —dentotes separades, ulls sense pestanyes— que deia sincerament i ben segur de la seva originalitat: la meva vida és terriblement nocturna. Després de parlar, aquest algú es plantava com un estaquirot, quiet com un bou de nit. De tant en tant movia el cap amb un gest sense lògica ni finalitat, per tot seguit tornar a concentrar-se en l'estupidesa. Una sensació d'estupor envaïa tothom. Ah, sí, l'home pertanyia a la seva infantesa i, juntament amb el seu record, hi havia un pom d'enormes violetes tremolant d'ufanor... Més desensopida i relaxada, la Joana podia reviure tota la seva infantesa... El poc temps de vida al costat del seu pare, el fet de traslladar-se a casa de la seva tia, el professor que li ensenyava a viure, la pubertat que es desvetllava misteriosament, l'internat... el casament amb l'Otávio... Però tot això era molt més fugaç: una simple mirada de sorpresa esgotaria tots aquests fets.

Sí, eren unes dècimes de febre. Si el pecat existís, ella hauria pecat. Tota la seva vida havia estat una gran equivocació, ella era fútil. ¿On era la dona de la veu? ¿On eren les dones només femelles? ¿I la continuació del que havia començat quan era petita? Eren unes dècimes de febre. El resultat d'aquells dies en què anava per aquests mons de Déu rebutjant i estimant mil vegades les mateixes coses. D'aquelles nits que vivien fosques i silencioses, amb les petites estrelles que parpellegen a dalt del cel. La noia ajaguda al llit, a l'aguait dins la penombra. El llit blanquinós nedant en la foscor. El can-

Salvatge_6:Maquetación 1 18/10/22 10:12 Página 22

sament se li arrossega pel cos, la lucidesa fuig del pop. Somnis esfilagarsats, inicis de visions. L'Otávio vivint en una altra habitació. I, de sobte, tota la defallença de l'espera es concentra en un moviment nerviós i ràpid del cos, el crit mut. Tot seguit, fred i son.